

РОЗДІЛ 8

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'362'367.626=161.2=111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.37.44>

ОЦІННИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАЙМЕННИКА В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

EVALUATIVE POTENTIAL OF PRONOUNS IN UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Ковтун О.В.,

*orcid.org/0000-0002-9139-8987**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології**Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Стаття присвячена дослідженню оцінного потенціалу займенників в українській та англійській мовах у контексті сучасної лінгвоаксіології – наукового напрямку, що вивчає оцінні аспекти мовної системи. Займенник як лексико-граматична одиниця має унікальні властивості, які дають змогу словам цієї частини мови виконувати функцію моделювання аксіологійності, що виявляється в його здатності набувати прагматичних значень. У статті здійснюється порівняння функційно-прагматичного навантаження займенників української і англійської мов, виявлено подібності та відмінності в аксіологічних стратегіях їх використання. Особливу увагу приділено функційній семантиці займенників, зокрема їх ролі у вираженні оцінних значень за допомогою таких аксіологічних моделей: «Я + ТИ = МИ», «Я – ТИ», «Я – ВИ», «МИ + ТВИЙ = НАШ», а також у конструюванні емоційної амбівалентності за допомогою актуалізації моделей «Я – НИХТО», «МИ – НИХТО». Розглянуто явище «перемикання особи» в українській мові, що відсутнє в англійській через її граматичні особливості. Порівняльний аналіз дав змогу визначити відмінності між оцінними можливостями українських і англійських займенників, включаючи аспекти формального вираження та семантичного змісту. Установлено, що українські займенники можуть входити в структуру синтаксичних фразеологізмів у разі, коли моделюються незайменникові експресивні значення і смисли або ж їх уживають в оказіональних формах. Англійській мові властиве моделювання подібних значень через займенниково-прийменикові конструкції, але такі форми менш варіативні. У статті проаналізовано випадки пропуску займенників як способу створення значень безособовості, що характерно для українського мовлення. Порівняння з англійською мовою показує, що така практика менш поширена в англійській традиції. У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів, зокрема це описовий, інтерпретативний, класифікаційний, дискурсивний та компаративний, що дають змогу презентувати авторську концепцію й повноцінно висвітлити поставлену мету.

Результати дослідження демонструють багатогранність аксіологічного потенціалу займенників і їх важливу роль у вербалізації оцінних значень. Це сприяє подальшому розвитку граматики оцінки та поглибленню знань про функції займенників у різних мовах і культурах.

Зроблено висновок, що займенник є важливим компонентом аксіологічного виміру граматики, здатним моделювати систему значень і смислів у різних комунікативних ситуаціях. Вивчення цього феномену має значний потенціал для подальших досліджень у галузях когнітивної лінгвістики, дискурс-аналізу та стилістики. Виконане дослідження сприяє розвитку порівняльної морфології української і англійської мов, зокрема компаративної морфології оцінки та методики викладання англійської мови в україномовній аудиторії. Стаття свідчить про важливість вивчення займенників в новій функційно-прагматичній парадигмі знань, урахувавши й граматику інтиму, поетичну граматику, граматику креативу та ін., що відкриває перспективи для наукових досліджень.

Ключові слова: займенник, лінгвоаксіологія, компаративна морфологія оцінки, оцінне значення, синтаксичний фразеологізм, амбівалентність, аксіологічний потенціал.

The article focuses on the evaluative potential of pronouns in Ukrainian and English within the context of modern linguo-axiology – a scientific field that examines the evaluative aspects of language systems. As a lexico-grammatical unit, the pronoun possesses unique properties that enable words of this part of speech to model axiology, which manifests in their ability to acquire pragmatic meanings. The article compares the functional-pragmatic load of pronouns in Ukrainian and English, identifying similarities and differences in their axiological strategies of use. Particular attention is paid to the functional semantics of pronouns, especially their role in expressing evaluative meanings through such axiological models as "I + YOU = WE" («Я + ТИ = МИ»), "I – YOU" («Я – ТИ»), "I – YOU (formal)" («Я – ВИ»), "MY + YOUR = OUR" («МИ + ТВИЙ = НАШ»), and in constructing emotional ambivalence via the models "I – NOBODY" («Я – НИХТО»), "WE – NOBODY" («МИ – НИХТО»).

The phenomenon of "person-switching" in Ukrainian, absent in English due to its grammatical peculiarities, is also explored. A comparative analysis reveals differences in the evaluative potential of Ukrainian and English pronouns, including aspects of formal expression and semantic content. It is established that Ukrainian pronouns can be part of syntactic

idiomatic expressions, modeling non-pronominal expressive meanings and senses or being used in occasional forms. In contrast, English models similar meanings through pronoun-preposition constructions, which exhibit less variability. The article analyzes cases of pronoun omission as a means of creating impersonal meanings, typical for Ukrainian speech, whereas this practice is less common in English tradition.

The study employs a range of general scientific and specialized linguistic methods, including descriptive, interpretative, classificatory, discursive, and comparative approaches, allowing the author to present an original concept and comprehensively address the research objectives.

The results of the study demonstrate the multifaceted axiological potential of pronouns and their significant role in verbalizing evaluative meanings. This contributes to the further development of the grammar of evaluation and deepens the understanding of pronoun functions across different languages and cultures. It is concluded that the pronoun is a crucial component of the axiological dimension of grammar, capable of modeling systems of meanings and senses in various communicative situations.

The exploration of this phenomenon holds substantial potential for further research in cognitive linguistics, discourse analysis, and stylistics. The study advances comparative morphology of Ukrainian and English, particularly in evaluative morphology, and enriches methodologies for teaching English to Ukrainian-speaking audiences. The article highlights the importance of studying pronouns within a new functional-pragmatic paradigm, taking into account intimacy grammar, poetic grammar, creative grammar, and more, thus opening new prospects for scientific inquiry.

Key words: pronoun, linguo-axiology, comparative morphology of evaluation, evaluative meaning, syntactic idiomatic expression, ambivalence, axiological potential.

Постановка проблеми. У сучасному українському мовознавстві активно розвивається лінгвоаксіологія, що спроектована на різні рівні мовної системи, зокрема й на граматику: виокремлено морфологію оцінки й синтаксис оцінки. Однак цей напрям потребує розвитку й у компаративному фокусі – на матеріалі української й англійської мов, оскільки англійська мова посідає сьогодні важливе місце в українському лінгвопросторі. Увагу привертає проблема осмислення своєрідності виконання аксіологічних функцій різними частинами мови, зокрема й займенником, що має спільні граматичні риси з іншими частинами мови, тому вчені інтерпретують цю частину мови у вузькому розумінні, наголошуючи й на її особливому функційно-прагматичному наповненні [9]. Займенник може переосмислюватися і трансформуватися в інші частини мови, що також потребує дослідницької уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увагу привертає проблема осмислення своєрідності виконання аксіологічних функцій займенником, що має спільні граматичні риси з іншими частинами мови [9; 27]. Окремі роздуми щодо аксіологічного потенціалу займенника окреслили у своїх працях І. Шкіцька [17; 18], М. Скаб [12], А. Яновець [19], М. Густафссон Сенден і Т. Ліндхолм [24; 25], Б. Окундаре [28], Б. Ключ [27]. Міркування про оцінний потенціал займенника простежуємо й у підручниках зі стилістики, наприклад, В. Ващенко [1] й П. Сімсона [29].

Учені доводять *широкі можливості займенника для моделювання образних засобів* [2; 10; 11], зокрема анафори [3; 10], повтору [4] та ін. Приваблюють дослідження, виконані в *парадигмі поетичної граматики*, оскільки дослідники виокремлюють широку гаму семантико-прагматичних значень займенників різних

розрядів, що проєктується на прозові тексти, напр., О. Забужко [16], а також поетичні тексти, наприклад, Т. Шевченка [15]. Досліджуючи поетичне мовлення шістдесятників (І. Драча, Б. Олійника, М. Вінграновського та Л. Костенко), О. Олексенко презентує систему типів семантизації займенника: (1) «особистісне Я»; (2) «функційне Я»; (3) «зіставне Я»; (4) «Я ліричного персонажа»; (5) «опредметнене Я»; (6) «Я уособленого персонажа»; (7) «Ти конкретного ліричного співрозмовника»; (8) «Ти відстороненого співрозмовника»; (9) «любовне Ти»; (10) «зіставне Ти» «Ти = Я»; (11) «функційне Ти» [8, с. 247, 264]. Займенники виявляють своєрідність у процесі функціонування в різних стилях мовлення та в різних жанрових різновидах, в ідіюстилях мовних особистостей. Нові характеристики займенника виокремлюються під час його дослідження у фокусі лінгвостилістики, а також крізь призму нових наукових напрямів, як-от: поетична граматика (моделювання індивідуальних смислів), граматики оцінки (моделювання аксіологічних смислів), граматики інтиму (своєрідність вербалізації категорії інтимізації) тощо.

Досліджується своєрідність значення займенників, що має абстраговану семантику, тому вчені схильні вважати, як наголошувалося вище, що займенник має природу, яка пов'язана з прагматикою: значення займенника окреслюється як «порожнє». Своєрідність цього значення дає змогу займеннику змінювати категорійні ознаки й набувати широкої прагматики, що потребує його вивчення у фокусі сучасних наукових парадигм: функційно-прагматичній, тексто– та дискурсцентричній і когнітивній.

Усе зазначене обумовлює неоднозначне трактування статусу займенника та виокремлення системи характерних для нього функцій (див. схему 1).

Схема 1. Функції займенника

Постановка завдання. *Мета* цієї наукової студії – показати потенціал займенника української і англійської мов у спроможності моделювати значення оцінки. Для досягнення поставленої мети передбачено здійснити аналіз аксіологічного потенціалу займенників української та англійської мов, описати їх функції, дослідити оказіональне вживання займенникових форм та механізми моделювання оцінних значень.

У статті актуалізовано такі дослідницькі *методи*, як *описовий*, що традиційно використовується для викладу матеріалу, *інтерпретативний* – для демонстрації підходів й аспектів презентації історії питання, *класифікаційний* – для розподілу матеріалу щодо аксіологічної функції займенника, а також *компаративний* метод, оскільки дослідження спроектовано на українську й англійську мови.

Виклад основного матеріалу. Щоб презентувати аксіологічні можливості лексико-граматичного класу займенника української мови, зупинимось на концепціях Т. Космеди, М. Скаба, О. Халіман, І. Щкіцької, виклавши основні їхні постулати щодо актуалізованого питання й порівнявши з аналогічними можливостями англійського займенника.

У колективній монографії О. Калашник, О. Олексенко та О. Халіман [5] на основі аналізу ліричних поетичних текстів вишуканих українських мовних особистостей виокремлено такі моделі актуалізації займенників, які простежуємо й у поезії та прозі англійської мови [23; 26]: (1) модель «**Я + ТИ = МИ**», де «Я» – особа ліричного героя / героїні, «ТИ» – особа ліричного героя – об'єкта почуттів («*любовне ТИ*»), МИ – цілісний образ суб'єкта й об'єкта кохання («*любовне МИ*»), порівн.: англ. *For I would we were changed to white birds on the wandering foam: I and you! Were we only white birds, my beloved, buoyed out on the foam of the sea!* (W. B. Yeats)

(укр. *Бо я б хотів, щоб ми стали білими птахами на хвилях піни: я і ти! Якби ми були лише білими птахами, моя любя, що пливають на піні моря!* /єдність ліричного героя і його коханої; моделюється позитивне значення гармонії, любові та спільності/); (2) модель «**Я – ВИ**»: звертання на «ВИ» презентує *семантику пошанності* (коханий / кохана – муза, ідеал) або *відчуженості внаслідок розриву стосунків*, порівн.: англ. *Mr. Darcy, you are too generous to trifle with me. If your feelings are still what they were last April, tell me so at once* (J. Austen) (укр. *Містер Дарсі, Ви занадто великодушні, щоб жартувати зі мною. Якщо Ваші почуття залишилися такими ж, як і минулого квітня, скажіть мені це одразу /значення пошанності, але з підкресленням дистанції між героями, акцентуванням офіційності й відчуженості, спричинених напруженими стосунками/); (3) модель «Я – ТИ – ВИ» демонструє явище «перемикання особи» як вияв виникнення дистанції. Така модель відсутня в англійській мові, оскільки you позначає обидві форми – *ти* і *Ви*; (4) модель «**ВОНА – ВІН**» передає *семантику відстороненості*: «погляд збоку» на певну інтимну ситуацію, порівн.: англ. *He watched her working through the window of her small dressmaking shop from his vantage point across the narrow street, her head down, totally focused on the task at hand, her fingers nimble and quick as they worked the fabric through the machine* (T. Morey) (укр. *Він спостерігав за нею через вікно її невеликої кравецької майстерні зі свого місця через вузьку вулицю, її голова була нахилена, повністю зосереджена на завданні, її пальці спритно й швидко обробляли тканину на машинці /конотації відчуження та спостереження за індивідуальним світом іншого/); (5) модель «**МІЙ + ТВІЙ = НАШ**» передає *особливості внутрішнього світу, емоції та почуття*, порівн.: англ. *My heart is yours, your joy is mine, and our love binds us together eternally* (B. Shelton) (укр. *Моє серце належить тобі, твоя радість – моя, і наша любов вічно єднає нас /значення спільності та взаємної належності/); (6) моделі «Я – НІХТО»; «МИ – НІХТО (Я + ТИ)»; «НІХТО, КРІМ МЕНЕ»; «НІХТО, КРІМ ТЕБЕ»; «НІХТО – ВЗАГАЛІ ЖОДЕН» слугують для вербалізації амбівалентної емоційної оцінки, оскільки можуть виражати і позитивний («НІХТО, КРІМ ТЕБЕ»; «НІХТО, КРІМ МЕНЕ»), і негативний («Я – НІХТО») типи оцінки (див.: Калашник та ін. 2022), порівн.: англ. *I'm Nobody! Who are you? Are you – Nobody – too? Then there's a pair of us!* (E. Dickinson) (укр. *Я – Ніхто! А ти хто? Ти теж – Ніхто? Тоді****

нас двоє! /підкреслено почуття власної незначущості та ізольованості, створено зв'язок між двома *ніхто*, що моделює амбівалентну емоційну оцінку – одночасне негативне сприйняття себе та позитивне відчуття спільності з іншим/).

Викристалізувалася **система формул** української мови, **що презентує синтаксичні фразеологізми із займенниками чи займенниковими формами** (перехід займенника в інші частини мови), зокрема й у формі множини їх структурних компонентів. Наголошуючи, услід за Т. Космедою [6, с. 234–247], що ці формули – яскраві презентанти моделювання оцінних значень, О. Халіман систематизує їх формули, порівн.: (а) «*всякі (усякі, усілякі)* + іменник у мн.»; (б) «*всі (усі)* + іменник у мн.»; (в) «*ці (ті, оті, такі)* + іменник у мн.»; (г) «*які* + іменник у мн., *які* можуть бути + іменник у мн.»; (д) «*якісь* + іменник у мн.»; (е) «*не якісь* + іменник у мн., а...»; (ж) «*ніякі (жодні)* + іменник у Н. в. мн.; *ніяких (жодних)* + іменник у Р. в. мн.»; «не треба *ніяких (жодних)* + іменник у Р. в. мн.»; «немає *ніяких (жодних)* + іменник у Р. в. мн.»; (з) «*що за* + іменник у мн.» [13, с. 147–151]. Водночас О. Халіман зауважує, що «у конструкціях описаного вище типу (синтаксичний фразеологізм) *займенник усякий (всякий)* у формі множини презентує незайменникові експресивно-оцінні значення ‘не вартий уваги, негативний’, тому й можлива його подальша субстантивізація з таким самим значенням, порівн. в укр. мові: – *Я ж вам ясно, громадянине, сказала: начальника немає й сьогодні не буде. Ходять тут усякі...* (з розм. мовл.)» [14, с. 185]. В англійській мові такі значення можуть моделюватися за допомогою конструкцій з узагальнювальним займенником *all* + іменник у мн. + *of* на зразок *all sorts of* та *all kinds of* [22], що містять експресивно-оцінне значення, указуючи на осіб або речі, які не варті уваги, не відповідають певним стандартам [21], порівн.: англ. <...> *I know all the chief dramatists, and I could get her a part to-morrow, but I shouldn't like her to mix with all sorts of people* (W. Somerset Maugham) (укр. <...> *Я знаю всіх головних драматургів і міг би влаштувати їй роль хоч завтра, але мені б не хотілося, щоб вона спілкувалася з усякими людьми*). Подібні конструкції в англійській мові можуть виконувати функцію, аналогічну українському *всякі* з негативним експресивно-оцінним значенням.

Виокремлюємо й **комунікативні ситуації автокомунікації та самономінації**: у цьому разі простежуємо моделювання амбівалентних значень (і позитиву, і негативу), омовлених формою *2-ої особи однини* в імперативних та індикативних

конструкціях. Зазначене виокремлює Т. Космеда, характеризуючи поведінку жінки-стерви: ідеться про діалог її *Ego* й *Alter Ego*. Жінки здатні до самозхисту від оточення й можуть створювати собі гарний настрій. Як наголошує зазначена вчена, жінки, які себе люблять, можуть навіювати позитив і після того, як, наприклад, вони чихнули, можуть самі собі сказати: «Будь здорова, дорога, ти дивись у мене, не хворій!»; а після конфліктної розмови, зауважень на свою адресу можуть звернутися до себе, наприклад, так: «Усе одно я найпрекрасніша й найчарівніша у всьому!». Якщо ж є потреба налаштуватися на позитив, то можна до себе звернутися й так: «Подивися, дорога, який прекрасний день! Яке сонечко! Скільки навколо цікавого й приємного!» [7], про що згадує і О. Халіман, називаючи наведений комунікативний жанр «похвали себе, кохану» [14, с. 316]. Крім того, у комунікації інколи мовець звертається до себе у формі *3-ої особи однини*, коли виникає бажання зробити собі зауваження чи, навпаки, похвалити себе, ніби побачивши збоку, порівн. приклад із розмовного мовлення: «*Я подумав про себе: А він це зробив не дуже добре*». Чи: «*Я побачила себе ніби збоку і подумала: а вона правильно відповідає*». Про себе можна думати і добре, і погано. Це залежить від багатьох екстралінгвальних чинників, психотипу мовної особистості. Крім того, наголосімо, що «в сучасному українському мовленнєвому етикеті чинною є заборона щодо вживання **займенників він (вона)** у присутності *іншого*, того, власне, кого й стосується цей займенник. Мовлення людини, яка говорить про співрозмовника в його присутності як про відсутнього під час розмови, оцінюють негативно, вважають порушенням норм мовленнєвої поведінки» [14, с. 57–58]. В англійській мові такі ситуації теж простежуються [20; 21; 24].

Український займенник має також специфічні оцінні механізми, що не властиві англійській мові: (1) **можливість моделювання компаративних форм присвійних займенників**, що слугують для вербалізації оцінки. Ці форми, зрозуміло, є оказіональними: вони порушують чинну норму, порівн.: *Жінка твоя. Але я твоїша* (Л. Костенко); *Ніка Кічурка видала збірку віршів «Я твоїша»*. Книгу присвятила своєму чоловіку Геннадію, який був оборонцем Маріуполя; *Мені «зайшла» фраза «я твоїша»*. **Це ще більше, ніж просто «я твоя»,** – пояснила Ніка Кічурка. До збірки увійшли 54 вірші. *Це інтимна лірика про...* (<https://cutt.ly/bwZcEljW>); **Найтвоїші кешбеки та знижки в Приват24!** (<https://privatbank.ua/>). Зазначені форми, як бачимо, є амбівалентними

щодо моделювання значення оцінки. Чимало прикладів подібного оказіонального ступенювання ілюструє *означальний займенник сам*, порівн.: *Ія зі своєї сибірської глибинки дивлюся на киян, на москалів, на білорусів як на чужих людей, котрі між собою посварилися й сперечаються – а хто саміший?* (<https://cutt.ly/UwZcENJf>); *Краєзнавча година «Саміший з найсаміших» (до 80-річчя від дня народження Бориса Нечерди)* (<http://bibliotalveg.blogspot.com/2019/07/80.html>); ... *саміший чи власне самотніший? якщо такі друге – ой не раджу ту глибу в глибину вимірювати... то з тих глиб, які не мають дна* (<https://tsynamon.livejournal.com/92968.html>); *Внутрішні відділення продумані так, щоб усе необхідне малося на своїх місцях, а найсаміше – в окремих кишеньках* (<https://cutt.ly/TwZcRupG>); **(2) зумисний пропуск займенникових форм у дискурсі також має проєкцію на моделювання значення оцінки.** Про це пише О. Халіман, узагальнивши досвід інших учених, порівн.: «...сама відсутність займенників може створювати значення безособовості, що зумовлює появу негативних смислових відтінків <...> уникання вербальної вказівки на значення особи можливе в минулому часі й умовному способі шляхом зумисного невживання особового займенника. Усе-таки ігнорування особового займенника можливе, наприклад, і в теперішньому часі, що створює описаний ефект безособовості, наприклад: *Подивись, іде...* (іронічно про особу)» (жирний шрифт автор. – О. К.) [14, с. 319].

Висновки. У статті здійснено аналіз аксіологічного потенціалу займенників в українській та англійській мовах, що дало змогу окреслити їх роль у моделюванні оцінних значень. Завдяки своїй граматичній гнучкості й прагматичній природі,

займенники виконують низку функцій, зокрема субституційну, дейктичну, анафоричну, контактотворчу, інтимізувальну й прагматичну, що дає їм змогу моделювати нові конотації та конструювати синтаксичні фразеологізми із займенниками чи займенниковими формами. Застосування компаративного аналізу дало змогу виявити подібність у використанні займенників для трансформації емоційно-оцінних значень, водночас підкресливши мовно-культурні особливості, зокрема оказіональні компаративні форми в українській мові та конструкції з узагальнювальними займенниками в англійській.

Схарактеризовано особливості функціонування займенників, насамперед наголошено на їх ролі в автокомунікації, зумисному пропуску в тексті та переходу в інші частини мови. Аналіз ліричних текстів і прозових зразків українських і англійських авторів підтвердив, що займенники здатні вербалізувати і позитивні, і негативні аксіологічні смисли, а також передавати амбівалентні оцінки. Виявлено, що моделі актуалізації займенників «Я + ТИ = МИ» та «МІЙ + ТВІЙ = НАШ» є універсальними для обох мов, водночас модель «Я – ТИ – ВИ» характерна лише для української лінгвокультури.

Унаслідок дослідження визначено, що займенники української мови презентують специфічні механізми оцінності, передусім ідеться про компаративні форми присвійних займенників та оказіональне ступенювання означальних займенників, що не мають прямих аналогів в англійській мові.

Отримані результати можуть бути використані для подальших досліджень аксіологічного потенціалу займенників у різних мовах, а також для поглибленого аналізу їх ролі в художньому, публіцистичному та інших стилях мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ващенко В. С. Стилістична морфологія української мови. Дніпропетровськ, 1970. 87 с.
2. Калашник О. В. Займенник як засіб творення стилістичних фігур. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. пр. / Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса; гол. ред. А. П. Загнітко. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2016. Вип. 32. С. 37–41.
3. Калашник О. В. Займенники у складі художньої анафори як стилетвірні елементи інтимної лірики. *Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка*. Сер. «Філологічні науки». Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. Вип. 44. С. 155–158.
4. Калашник О. В., Олексенко О. А. Морфологічно акцентовані повтори як стилістичний прийом у поезії. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. Вип. 53. С. 230–241.
5. Калашник О. В., Олексенко О. А., Халіман О. В. Художня семантика й стилістика займенника в українській інтимній поезії II пол. ХХ – поч. ХХІ ст.: моногр. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2022. 160 с.
6. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000. 350 с.

7. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: колект. моногр. / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман; за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич: Коло, 2014. 472 с.
8. Космеда Т., Олексенко О., Павлова І. Семантика й прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис / за наук. ред. проф. Т. Космеди. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2019. 308 с.
9. Космеда Т. А., Халіман О. В. Прагматика займенника: традиція і сучасний дискурс українців. *Наук. записки Луган. нац. ун-ту*. Вип. IX. Сер. «Філологічні науки»: зб. наук. пр. «Пред'явлення Світу в гуманітарних дискурсах ХХІ ст.». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Г. Шевченка». 2010. С. 40–55.
10. Матвійчук Т. П., Житар І. В. Вказівні займенники у функції корелятив анафоричних конструкцій. *Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова*. Сер. 10: «Проблеми граматики і лексикології української мови»: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 14. С. 75–79.
11. Мацько Л. І. Стилістичні функції займенників у поетичних творах Лесі Українки. *Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження*. Київ: Наук. думка, 1973. С. 96–103.
12. Скаб М. С. Функціональна сфера апеляції в українській мові (семантика, граматики, прагматика, стилістика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2002. 30 с.
13. Халіман О. В. Морфологічні засоби вираження оцінки в сучасній українській мові: рід і число: дис. ... канд. філ. наук: 10.02.01. Харків, 2010. 280 с.
14. Халіман О. В. Граматики оцінки: морфологічні категорії української мови: моногр. / передне слово, наук. ред. проф. Т. Космеди. Харків: Майдан, 2019. 458 с.
15. Циганок І. Б. Іменники і займенниковість в ідіостилі Т. Г. Шевченка: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1997. 22 с.
16. Шаренко Ю. О. Займенники я і ти як репрезентанти поетичного світу Оксани Забужко. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харків: Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2014. Вип. 37. С. 97–102.
17. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивна стратегія позитиву в українській мові: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2012. 465 с.
18. Шкіцька І. Ю. Займенники “ти” – “ви” в маніпулятивній стратегії позитиву. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Сер. «Лінгвістика і літературознавство»: міжвуз. зб. наук. ст. 2011. Вип. XXIV. Ч. 1. С. 400–408.
19. Яновець А. І. Прагматика засобів вираження негативної оцінки в сучасній англійській мові. *Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Л. Українки*. Луцьк, 2007. Вип. 4. С. 248–252.
20. Alderson-Day B., Mitrenga K., Wilkinson S., McCarthy-Jones S., Fernyhough C. The varieties of inner speech questionnaire–revised (VISQ-R): replicating and refining links between inner speech and psychopathology. *Conscious. Cogn.* 2018. 65. P. 48–58.
21. Buring D. Pronouns. In Klaus von Heusinger, Claudia Maienborn & Paul Portner (eds.). *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning*. De Gruyter Mouton. 2011. P. 971–996.
22. Carter R., McCarthy M. *Cambridge Grammar of English. A Comprehensive Guide. Spoken and Written English. Grammar and Usage*. N.Y.: Cambridge University Press, 2006. 973 p.
23. Godwin O. U. The Peculiar English Pronoun ‘I’. *Research on Humanities and Social Sciences*. 2013. Vol. 3. No. 6. P. 71–75.
24. Gustafsson Senden M., Lindholm T., Sikström S. Biases in News Media as Reflected by Personal Pronouns in Evaluative Contexts. *Social Psychology*. 2013. 45. P. 103–111.
25. Gustafsson Senden M., Lindholm T., Sikström S. Selection bias in choice of words: Evaluations of “I” and “we” differ between contexts, but “they” are always worse. *Journal of Language and Social Psychology*. 2014. 33. P. 49–67.
26. Helmbrecht J. *Personal Pronouns – Form, Function, and Grammaticalization: Habilitationsschrift*. Regensburg: University of Regensburg, 2004. 497 p.
27. Kluge. B. The Pragmatics of Personal Pronouns. *English Text Construction*. 2019. Vol. 12(1). P. 154–161.
28. Okundare B. K. Evaluating the Communicative Values of Personal Pronouns. *European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies*. 2024. 1. P. 79–86.
29. Simpson P. *Stylistics: A Resource Book for Students (Routledge English Language Introductions)*. New York: Routledge, 2004. 247 p.